

Jeesus-tutkimuksen uusi eskatologinen paradigma: Jeesus temppelin rakentajana

dosentti Timo Eskola/STI 30.10.2013

Jeesus-tutkimusta on vuosikymmenten varrella ohjannut koko joukko tulkintoja, joista kukin on tuottanut hieman erilaisen käsityksen historiassa eläneen Jeesuksen missiosta ja pyrkimyksistä. Niin kutsuttu ”Third Quest” (kolmas pyrkimys etsiä historian Jeesusta historismin [Bultmannin] ja eksistentialistien jälkeen) haki 1990-luvulta lähtien tietään eri tavoin. Q-tutkimus oli vielä raja-alueella etsiessään kyynikkofilosofia (Crossan, Mack). Sosiologisesti painottunut suunta piti Jeesusta puolestaan sosiaalisen muutoksen tuojana (Theissen, Horsley), eikä tässäkään ollut suurta eroa 1800-luvun tutkimukseen. Karismaattisena uudistajanakin Jeesusta on pidetty (Borg, Vermes). Kuuluiko Jeesus marginaaliin (Meier) vai juutalaisen ajattelun keskukseen (Stuhlmacher, Wright)? Jeesus kyllä toimi yhteisön reuna-alueella elävien parissa, mutta hänen sanomansa liittyi Vanhan testamentin ja etenkin profeettakirjallisuuden keskiöön (ks. Witherington, *The Jesus Quest*). 2000-luvulla tärkeimmäksi tutkimuksen alueeksi on noussut eskatologia.

Kokonaiskuvan merkitys

Tutkimuksen teoreettiset kysymykset ovat muuttuneet sitten historiallisen kritiikin ja muotohistorian aikojen. Metodien vaihtuessa jopa varsin kriittisinä tunnetut tutkijat ovat muuttaneet käsitystään Jeesus-tutkimuksen periaatteista. Pääpaino tulee olla teksteillä, jotka ovat ensisijaista evidenssiä. Evankeliumivertailu tarkentaa käytettävää materiaalia, mutta sen avulla ei ole tarkoitus poistaa kentältä relevanttia traditiota. Kun kuvaa Jeesuksesta rakennetaan, olennaista on se, onko syntyvä käsitys uskottava ja johdonmukainen. Tähän tapaan kriteerejä kritisoii uudemman Jeesus-tutkimuksen keskeinen avaaja E.P. Sanders. Kirjansa *Jesus and Judaism* alussa Sanders toteaa, että hän ei enää luota muotohistorian ankaraan historialliseen kritiikkiin Jeesuksen elämää ja opetusta koskevaa konstruktioita muotoiltaessa. Hänen mukaansa kriteerit sulkevat liikaa materiaalia pois käytöstä: ”Tämä arviointi sulkee pois liian paljon” (Sanders, 1985). Tutkijan on oletettava, että Jeesuksen ja sen ajan juutalaisuuden välillä on myönteinen (positive) suhde. Erilaisuuden kriteeri (dissimilarity) jättää Sandersin mielestä tutkijalle liian vähän materiaalia, jotta tämä voisi rakentaa tyydyttävän kokonaiskuvan (satisfactory reconstruction) Jeesuksen elämästä ja opetuksesta. Tarvitaan uusi lähestymistapa.

Tekstintutkimuksessa puhutaan nykyään metanarratiivien tärkeydestä merkitystä arvioitaessa. ”Suuri kertomus” antaa yksityiskohdille mielekkyyden. Siksi juuri laajemman narratiivin hahmottaminen auttaa jäsentämään sitä, mikä teologinen sisältö esimerkiksi Jeesuksen opetuksilla on. Näin päästään hänen missionsa äärelle.

Laajojen metanarratiivien nousu

Sanders aloitti eskatologisen tulkinnan kehittelyn. Hänen Jeesuksensa oli lopun ajan julistaja, joka julisti Jumalan uutta valtakuntaa niin tulisesti, että hänet haluttiin poistaa kapinoitsijana näyttämöltä. Vaikka Sanders ei ole kaukana Theissenista, hän korosti enemmän uskonnollista motivaatiota. Jeesus ei ollut vain sosiaalinen uudistaja, vaan hengellinen johtaja. N.T Wright on jatkanut eskatologisen näkemyksen linjalla. Hän kohdisti katseen kuitenkin taaksepäin.

Wrightin mukaan Israelin historia oli katkennut pakkosiirtolaisuuteen. Sen jälkeen kansa oli hajalla niin maantieteellisesti, kuin henkisesti. Jumalan vihan uskottiin lepäävän Israelin yllä. Vielä Jeesuksen aikanakin epävarmuus oli suurta Rooman rautaisen hallinnon takia. Jeesus astui näyttämölle Jumalan lähettiläänä ja Israelin uskon uudistajana. Kun hän lupasi anteeksiannon

kansalle, se kuultiin selvänä viestinä: nyt pakkosiirtolaisuuden rangaistus on poistettu (Wright, *Jesus and the Victory of God*; ks. myös Scottin kokoelma, *Restoration*; vrt. juutalainen tutkija Levenson, esim. *Resurrection and the Restoration of Israel*).

Jeesus temppelin rakentajana

Myöhemmin metanarratiivit ovat vain laajentuneet. Jo Wright kiinnitti huomiota siihen, että Jeesus esiintyi uuden temppelin rakentajana. Pakkosiirtolaisuuden odotettiin päättyvän siten, että Jumala itse (tai lähettäjä) rakentaa eskatologisen temppelin (ks. myös Ego et al., *Community without Temple*). Brant Pitre jatkaa tästä ja sanoo, että profeettojen lupauksissa juuri Daavidin pojan odotetaan rakentavan eskatologisen temppelin. Jumalan pelastushistoria kuvataan Raamatussa temppelin metaforiikkaa hyväksi käyttäen. Siksi myös Jeesus on tarttunut tähän aiheeseen. Hän ratsastaa Jerusalemiin tietoisena siitä, että Sakarjan kirjassa temppelin rakentajana esiintyvä Messias tekee niin (Pitre, *Letter & Spirit* 4).

Jeesuksen toiminta-aikaan liittyy kaksi erityispiirrettä. Pakkosiirtolaisuus ei pääty, ennenkuin hengellinen vastakkainasettelu kärjistyy äärimilleen. Viimeisen ahdistuksen ajan aloittaa Johannes Kastajan kuolema. Se osoittaa Jeesukselle, että yhä vielä Israel tappaa profeetat ja hylkää ne, jotka Jumala lähettää sen avuksi (Pitre, *Jesus, the Tribulation, and the End of the Exile*). Toiseksi Jeesus nousee tietoisesti sitä temppeliä vastaan, jonne syntinen sukupolvi pakenee kuin rosvot luolaansa ryöstöretkiensä jälkeen (Ådna, *Jesu Stellung zum Tempel*).

Tämän suuren kertomuksen yksityiskohdat ovat vain laajentuneet tutkimuksen myötä. Jeesus näyttää samastuvan siihen vanhatestamentilliseen ajatukseen, että temppeli edustaa koko Jumalan luomakuntaa. Paratiisi oli ensimmäinen temppeli, jossa Jumala asui ihmisten keskellä. Jerusalemin temppeli vertauskuvineen muodostui taivaallisen todellisuuden kohtauspaikaksi. Siellä Jumalan suuruus koettiin salia halkoneen mystisen väliverhon kautta. Jeesuksen messiaanisen toiminnan tavoitteena oli sitten lopullisen temppelin luominen ja uuden paratiisin avaaminen (Beale, *Temple and the Church's Mission*; Alexander, *From Eden to the New Jerusalem*).

Temppelimetaphoriikasta tuleekin Jeesuksen opetuksen keskeinen tekijä. Opetuslasten ei tarvitse noudattaa puhtaussääntöjä, koska uusi temppeli on pyhittänyt heidät. Jeesuksen seurakunta on Bet-el, paikka, jossa taivas on auki ja enkelit kulkevat taivaasta Ihmisen Pojan luo (Joh. 1). Jeesus puhuu Messiaasta uuden temppelin kulmakivenä (Ps. 118). Eskatologisen kiven varaan perustetaan Kristuksen seurakunta, eivätkä tuonelan portit voita sitä (Matt. 16). Johannes tulkitsee tätä: Sana tuli lihaksi ja asui pyhäkkötellettana/ilmestysmajana ihmisten keskellä. Jeesus rakentaa ”käsin tekemätöntä” temppeliä, joka koostuu uskovista, ja siksi hänet tuomittiin (Pitre, Hahn, *Letter & Spirit* 3 ja 4; samaan tapaan Perrin, *Jesus the Temple*).

Uuden testamentin teologioiden esityksissä esimerkiksi Hamilton rakentaa juuri näiden elementtien varaan metanarratiivia, joka selittää teologian etenemistä. Vanhan testamentin profeetat kutsuvat Israelia parannukseen ja varoittavat pakkosiirtolaisuuden rangaistuksesta. Lisäksi he lupaavat, että Herra pelastaa kansansa eksiilin jälkeen. Eskatologinen temppeli rakennetaan, ja kansat virtaavat sinne ylistämään Herraa. Uusi Daavid hallitsee armon valtakuntaa. Kun Jeesus puolestaan julistaa evankeliumia, se perustuu vastaavaan metanarratiiviin: pakkosiirtolaisuus on päättymässä ja pimeän kauden jälkeen paistaa pelastuksen aurinko. Jumala lahjoittaa anteeksiantamuksensa ja uudistaa kansan (Hamilton, *God's Glory in Salvation Through Judgment: A Biblical Theology*). Jo Vuorisaarnan autaksi julistamiset kertovat

tästä. Pakkosiirtolaisuuden ahdistukset ovat ohi ja rangaistuksen aika päättyy. Jeesus siunaa kaikkia niitä, jotka kuulevat nyt Jumalan ilosanoman siitä, että eksiilin kansalle tarjotaan täydellinen armahdus ja uudistus (näin myös Nolland, *Matthew*, NIGTC).

Jeesuksen mission keskeiseksi piirteeksi on täten noussut suuri kertomus pakkosiirtolaisuuden rangaistuksen päättymisestä. Hän on määrätietoisesti noussut kivistä rakennettua temppeliä vastaan ja väittänyt rakentavansa sen tilalle käsin tekemättömän temppelin. Eskatologinen temppeli rakennetaan elävistä kivistä. Se on pelastettujen seurakunta, joka elää anteeksiantamuksesta. Pakkosiirtolaisuuden rangaistus on kärsitty. Vaikka Jeesuksen sanoma kuvastaa Jumalan äärimmäistä armoa, juuri tämä viesti sai uskonnolliset johtajat takajaloilleen. Noustessaan olemassa olevaa temppeliä vastaan Jeesus asetti vallanpitäjien aseman kyseenalaiseksi. Siksi hänet oli välttämätöntä vangita ja tuomita kuolemaan.

Jeesus-tutkimuksen uusi eskatologinen paradigma 2

(dosentti Timo Eskola/STI)

Tärkeimpiä raamatunkohtia (pienin luentoön liittyvin selityksin)

1. ”Te olette itse nähneet, millaisen onnettomuuden minä olen antanut kohdata Jerusalemiä ja kaikkia muita Juudan kaupunkeja. Nyt ne ovat raunioina, eikä niissä enää asuta. Näin on tapahtunut, koska niiden asukkaat tekivät pahaa ja vihoittivat minut. He uhrasivat muille jumalille ja palvelivat niitä, vaikka eivät niitä edes tunteneet.” (Jer. 44:2-3; vrt. Hes. 8)

– Pakkosiirtolaisuus on Vanhan testamentin profeettojen mukaan Jumalan rangaistus kansan synneistä. Keskeisin synty kohdistuu aina ensimmäistä käskyä vastaan: kansa on ollut uskonon Jumalalle ja palvellut epäjumalia. Tämä on profeettojen mukaan ilmaus siitä, että kansan sydän on kaukana Jumalasta. Siksi pakkosiirtolaisuuden ongelmaa ei käsitellä vain maantieteellisesti. Sen sijaan ihmisten sydämet ovat ”vieraalla maalla” niin kauan, kunnes he kääntyvät elävän Jumalan puoleen. Sekä Johannes Kastaja että Jeesus julistavat juuri tällaiseen tilanteeseen. Ihmisten on käännäyttävä (*metanoia*) Jumalan puoleen katumuksessa. Se on mahdollista, koska Jumala itse armahtaa kansaansa ja antaa sille rikkomukset anteeksi.

2. ”Mies, jonka nimi on Uusi Verso, nousee tästä maasta ja rakentaa Herran temppelin. Hän on rakentava Herran temppelin, hän saa osakseen kunniaa, ja hän istuu ja hallitsee valtaistuimellaan.” (Sak. 6:13).

”Iloitse, tytär Siion! Riemuitse, tytär Jerusalem! Katso, kuninkaasi tulee. Vanhurskas ja voittoisa hän on, hän on nöyrä, hän ratsastaa aasilla, aasi on hänen kuninkaallinen ratsunsa. Hän tuhoaa sotavaunut Efraimista ja hevoset Jerusalemissa, sotajoukot hän lyö rikki. Hän julistaa kansoille rauhaa, hänen valtansa ulottuu merestä mereen, Eufratista maan ääriin asti.” (9:9–10)

– Jeesus astuu esiin eskatologisen temppelin rakentajana. Hän tuo tärkeän sanoman esiin ilman sanoja, pienen performanssin avulla. Hän ratsastaa kuninkaan kaupunkiin aasilla. Viesti on selvä: tämä Messias aikoo rakentaa lopun aikojen pelastuksen temppelin.

3. ”Mutta te olette tehneet siitä rosvojen luolan.” (Mark 11:17)

”Mutta te luotatte valheellisiin hokemiin. Eivät ne teitä auta. Tällaisia ovat teidän tekonne: te varastatte, murhaatte, teette aviorikoksia, vannotte väärin, uhraatte Baalille ja juoksette muiden jumalien perässä, joita ette edes tunne! Sitten te tulette tähän pyhäkköön, joka on minun

nimelleni omistettu, ja sanotte minun edessäni: 'Me olemme turvassa!' Kuitenkaan ette luovu kauhistuttavista teoistanne. Rosvojen luolanako te pidätte tätä temppeliä, joka on minulle omistettu? Siltä se minustakin näyttää, sanoo Herra." (Jer. 7:8:11)

– Jeesuksen opetuksessa pelastuksen temppeli ja Jerusalemin nykyinen temppeli asettuvat vastakkain. Babylonista palanneiden Juudan heimon (ja Benjaminin heimon) jälkeläisten temppelistä ei tullut pelastuksen temppeliä, koska ihmisten sydän oli vielä kaukana Jumalasta. Ihmiset toimivat sen sijaan kuin varkaat Jeremian profetiassa: he tekivät syntiä arkielämässään ja pakenivat sitten temppelin suojiin kuin rosvot luolaansa (luola oli siis pakopaikka; eihän kukaan ryöstä omaa luolaansa). Tämä auttoi ihmisiä yhtä vähän kuin Jeremiaan aikoina.

4. "[Onko niin, että] Elia tulee ensin ja panee kaiken taas kohdalleen?", hän vastasi. "Mutta miksi sitten on kirjoitettu, että Ihmisen Poika joutuu paljon kärsimään ja kokemaan halveksuntaa? Kuulkaa, mitä sanon: Elia on jo tullut! Ihmiset vain tekivät hänelle, mitä tahtoivat, niin kuin hänestä on kirjoitettu." (Mark. 9:11-13)

– Pakkosiirtolaisuus ei pääty Jeesuksen mukaan helposti. Kaikki kärsimykset eivät ole takana päin eikä pelastus tule ilman synnytystuskia. Jeesus toteaa monessa kohden, että Johannes Kastaja on joutunut kohtaamaan profeetan kohtalon. Juutalaiset johtomiehet ottivat hänet kiinni ja tappoivat aivan, kuten monet aikaisemmatkin profeetat. Tämä todistaa Jeesukselle, että hänen aikansa Israel elää Jumalan vihollisena ja tappaa yhä profeetat, jotka Jumala lähettää sen luo. Siksi Johanneksen kuolemasta alkaa viimeinen vihan aika, joka tulee päättymään siihen, että myös Ihmisen Poika uhrataan.

5. "Minä hajotan tämän ihmiskäsin tehdyn (*kheiropoiētos*) temppelin ja rakennan kolmessa päivässä uuden, joka ei ole ihmisten tekemä (*akheiropoiētos*)." (Mark 14:58)

– Jeesuksen rakentama lopun aikojen temppeli on Jumalan lahjoittama temppeli. Sitä ei ole tehty käsin eikä sitä ole rakennettu kivistä. Sen sijaan se on elävistä kivistä, ihmisistä rakennettu temppeli, Jumalan seurakunta. Se on paikka, johon temppelistä aikanaan lähtenyt Pyhä Henki palaa. Ihmisistä tulee Pyhän Hengen temppeli.

6. "Totisesti, totisesti: te saatte nähdä taivaan avoinna, ja te näette Jumalan enkelien kulkevan ylös ja alas siinä, missä Ihmisen Poika on." (Joh. 1:51) (< Bet-El; 1. Moos. 28:12-17: "Tämä on varmaan Jumalan asuinsija ja itse taivaan portti.")

– Jeesuksen opetuksessa nähdään monia mielenkiintoisia kohtia, joissa hän puhuu seurakunnasta tai jopa itsestään temppelinä. Johanneksen evankeliumin alussa maininta "Jaakobin tikapuista" kertoo paikasta, jossa taivas on auki ja yhteys Jumalaan suora. Jeesuksesta ja hänen seurakunnastaan tulee tämä "Jumalan talo", Bet-El, paikka, jossa Jumala kohdataan. Siksi Jeesus on sitä, mistä Jaakob sanoi: Jumalan asuinsija ja itse taivaan portti.

7. "Autuas olet sinä, Simon, Joonan poika. Tätä ei sinulle ole ilmoittanut liha eikä veri, vaan minun Isäni, joka on taivaissa. Ja minä sanon sinulle: Sinä olet Pietari, ja tälle kalliolle (*epi tautē tē petra*) minä rakennan kirkkoni (*oikodomēsō mou tēn ekklēsian*). Sitä eivät tuonelan portit voita." (Matt. 16:17-18)

"Koska te sanotte: "Me olemme tehneet liiton kuoleman kanssa ja tuonelan (*hadou*) kanssa sopimuksen; tulkoon vitsaus kuin tulva, ei se meitä saavuta, sillä me olemme tehneet valheen turvaksemme ja piiloutuneet petokseen" – sentähden, näin sanoo Herra, Herra: Katso, minä

lasken Siioniin peruskiven, koetellun kiven, kalliin kulmakiven, lujasti perustetun; joka uskoo, se ei pakene/ei joudu häpeään.” (Jes. 28:15-16; 1938 käännös; lopussa LXX variantti)

– Pietarin tunnustus kertoo avainasian: pelastuksen seurakunta on temppeli, joka rakennetaan Jumalan lahjoittaman kiven varaan. Se on seurakunta, Jeesuksen seuraajien joukko, jossa jokainen uskova on kivi Jumalan temppelissä.

Lisäksi on huomioitava Psalmi 118 (Septuaginta 117), jota voidaan pitää Jesajan tekstin uudelleentulkintana. Siinäkin laulajan elämäntilanteen uhkakuvana on kuolema: “Minä en kuole, vaan elän ja kerron Herran teoista. Hän kyllä kuritti minua, mutta ei antanut kuoleman valtaan.” (j. 17-18). Temppelin portit ovat laulajalle pelastuksen portit: “Avatkaa minulle vanhurskauden portit!” Pelastuksen portti on samalla Jumalan oma portti: “Tämä on Herran portti, josta vanhurskaat saavat käydä.” (j. 19-20). Sisään kulkeminen tuottaa pelastuksen (*eis sōtērian*, j. 21). Kohdan yhdistää Jesajan kirjan eskatologiaan erityisesti kivi-metafora. “Kivi, jonka rakentajat (*oikodountes*) hylkäsivät, on nyt kulmakivi (*eis kefalēn gōnias*).” (j. 22). Psalmissa 118 kuoleman porttien (joita ei erikseen mainita) vastakohtana ovat vanhurskauden portit. Kelvottomien rakentajien sijaan Jumala itse rakentaa lopun aikojen temppeliä lujasti perustetun kiven varaan. Vanhurskaat saavat astua sinne Herran portin kautta.